

**VITA CONSTANTINI У ЖИВОПИСУ БРАЋЕ
КОНСТАНТИНА И АТАНАСА ЗОГРАФА ИЗ КОРЧЕ**

Културни полет који средином XVIII века захвата дијецезу Охридске архиепископије најизраженији је у домену уметничког стварања, што се може сагледати и по броју подигнутих и осликаних цркава, резбарених иконостаса, насликаних икона, а свакако и по броју зографа и зографских радионица који су остваривали те бројне наруџбине.

Међу зографима који су својим делима обележили XVIII век и оставили трајни печат у уметности тога времена ствараној на подручју Охридске архиепископије, издвајају се зографи браћа Константин и Атанас из Корче и њихова уметничка радионица. Они су више од пола столећа пресудно утицали на развој религиозног сликарства, а за собом су оставили изузетна дела у која, између осталог, убрајамо и више од двадесет великих фрескоцелина остварених на подручју Преспе, Корче, Москопоља, Виткућа, Арденице и Свете Горе. Цркве које су они осликали, поред великог броја светитељских фигура, одликују и бројни циклуси, док су композиције које их чине сложене тематике и иконографије.

Зографи Константин и Атанас су пореклом из села Поткожани изнад Охридског језера, а породично презиме Вако касније замењују са Зограф, по занату којим су се бавили и који им је донео велики углед.¹ Први покушаји да се сагледа и истражи њихова уметничка активност прате се још од средине прошлог столећа, када угледни истраживач средњовековне уметности у Албанији, Теофан Попа, у свом раду о албанским зографима средњег века, по први пут монографски излаже рад и све битне одлике сликарства браће Зограф.²

Након њега и други аутори су покушавали да сагледају обимно дело ових сликара.³ У новије време Георгиос Цигарас учинио је велики напор

---

¹ Т. Попа, *Piktoret mesjetarë shqiptarë*, Tiranë 1961, 83.

² Попа, *op. cit.*, 83–98.

³ D. Dharmo, *Peintres albanais aux XVI–XVIII siècles en Albanie et dans d'autres régions balkaniques*, Comité national d'art albanais, icons Byzantines et post-byzantines du XIII–XIX siècle, Musée National Message Biblique, Marc Chagall, Nice 1993, not. 60–68.

Сл. 1 Икона, Први екуменски сабор и Визија цара Константина, Музеј у Корчи, 1765.

Fig. 1 Icon, Museum of Korča 1765, the assembly of the vision of the emperor Constantine

да систематизује и проучи њихова дела на Атосу⁴, а одређени истраживачи су потом, потписаним ансамблима браће Константина и Атанаса, приписали још нека стилски сродна дела настала на тлу Свете Горе.⁵ Такође су учињени напори да се сагледа и њихов живопис у пределима Охрида, Кичева,⁶ Пелагоније и Битоља.⁷

Имајући у виду јубиларни карактер овогодишњег скупа, 1700 година од Миланског Едикта задржаћемо се искључиво на једној теми, односно на једном циклусу који су браћа Зограф уврстили у свој тематски репертоар, а односи се на сцене из житија цара Константина (*Vita Constantini*) као и на неколико појединачних представа насталих у делу ових мајстора. Најпре бисмо скренули пажњу на икону из музеја средњовековне уметности у Корчи, која осим што је прво дело Константина и Атанаса инспирасано овом темом, својим форматом и садржајем представља праву реткост у сликарству касног средњег века.

Икона из Корче настала је 1765. и била ја поклон руфета (еснафа) светог Константина саборној цркви Богородице Живоносног Источника у Корчи и садржи две епизоде из житија цара Константина (сл. 1). Горњи део иконе заузима композиција *Првог*

⁴ О зографској делатности Константина и Атанаса на Атосу опширно Г. ХР. ΤΣΙΓΑΡΑΣ, ΟΙ ΖΩΓΡΑΦΟΙ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΚΑΙ ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΑΠΟ ΤΗΣ ΚΟΡΥΤΣΑ, ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥΣ ΣΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ (1725-1783), ΑΘΗΝΑ 2003, passim.

⁵ О атрибуцији других фреско целини на Атосу, Ε. Ν.ΚΥΡΙΑΚΟΥΔΗΣ, Η ΜΝΗΜΕΙΑΚΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΗ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ ΚΑΙ ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΟΡΟΣ, ΤΟ 18. ΑΙΩΝΑ ΑΙΣΘΗΤΙΚΕΣ ΑΝΑΖΗΤΗΣΕΙΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΚΑ ΡΕΥΜΑΤΑ, ΤΕΤΡΑΜΗΝΙΑΙΑ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗ, 176-183; И. Гергова, *Стенописите в Хиландарския параклис Св. Йоан Рилски*, Светогорска обител Зограф III, София 1999, 338-352; З. Ракић, *Цркве Светог Димитрија и Светог Саве српског у Хиландару*, Нови Сад 2008, 72-75.

⁶ В. Поповска-Корбар, *Иконописот во Охрид во XVIII век*, Скопје 2005, 73-85; С. Цветковски, *Неколку непознати икони од XVIII век во црквите на охридска дебарца и кичевско*, PATRIMONIUM 9 (2011) 241-248.

⁷ Р. Михајловски, *Икони од работилница на Константин Зограф од Корча во битолско*, Зборник, средновековна уметност 1 (1993) 164-174.

васељенског сабора (Η ΑΓΙΑ ΠΡΩΤΗ ΣΥΝΟΔΟΣ), изванредно компонована и рађена са великим умећем и мајсторством.⁸

Композицијом доминира цар Константин свечаног држања, представљен како седи на уздигнутом престолу. Он је одевен у раскошни дивитисион и лорос, а у десној руци држи жезло. Иза престола је неколико војника, гардиста, са шлемовима на главама и копљима у рукама, док су с десне и с леве стране престола представљени епископи у литургијским одежама. У првом плану, на средини иконе насликан је свети Никола како снажно замахује десном руком ка јеретику Арију, који клечи испред њега, и који је одевен у једноставну хаљину боје окера без икаквих ознака и декорације (сл. 2).

Са друге стране, испред Арија, стоји свети Спиридон препознатљив по својој капи од плетене сламе и црвенкастом стихару, који у рукама држи опеку која сагорева и из које истовремено капље вода. То је илустрација познатог чуда које светог Спиридона издваја као епископа дубоке и праве вере која му је омогућила да чини и оваква чуда. По доњем рубу ове композиције исписан је кратак приложнички запис: ΔΕΗΣΙΣ ΤΩΝ ΔΟΥΛΩΝ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΤΟΥ ΡΟΥΦΕΤΙΟΥ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ (Дар од раба Божјих из руфета светог Константина).

У доњем делу иконе насликана је *Константинова визија Часног крста*, необична и ретка композиција којом се представља пресудни моменат у животу овог цара, а који претходи едикту из 313 године, и односи се на догађај који ће променити ток историјских збивања у касноримском царству. Композиција је пуна динамике, све насликане фигуре су у покрету, а посебно војници који корачају испред цара у ратничким одежама, са златним панцирима и са високо уздигнутим копљима и заставама које се вијоре (сл. 3). Посебну живописност овој скупини дају разнобојни шлемови са белим перјаницама и огртачи који се вијоре на леђима војника. Иза војника насликан је цар Константин на коњу, у војничком оклопу, са

Сл. 2 Икона, Први екуменски сабор, Музеј у Корчи, 1765, детаљ

Fig. 2 Icon, museum of Korča 1765, the first Ecumenical Council, detail

⁸ *Icons from the Orthodox Communities of Albania*, ed, A. Tourta, Thessaloniki 2006, 158–160 (E. Drakopoulou).

Сл. 3 Икона, Визија цара Константина, Музеј у Корчи, 1765., детаљ

Fig. 3 Icon, Museum of Korča 1765., the Vision of the Emperor Constantine

црвеним огртачем и царском круном на глави и погледа усмереног ка златном крсту на кога указује подигнутом руком. Одмах изнад његове главе исписан је натпис (KONSTANTINE EN TOYTO NIKA). Иза цара је група коњаника која га прати.

Иконографија Константинове визије Часног крста није се много мењала током времена, а основно иконографско језгро – знамење Крста на небу, цар Константин на коњу и војска која га прати – садрже скоро све сачуване представе ове композиције. На икони из музеја у Корчи зналачки су насликана два догађаја којима почиње једна нова епоха у историји хришћанства и хришћанске цркве. После победе над Максенцијем у битци код Црвених стена надомак Рима 312. године, Константин под утиском свих догађаја који су томе претходили, 313. године издаје познати Едикт о верској толеранцији у Римском царству, чиме се хришћанство изједначаје са осталим верским скупинама.⁹

Први васељенски сабор одржан 325. године у Никеји најважнији је моменат који крунише дотадашњу Константинову верску политику и његове покушаје да хришћанству обезбеди посебно место у својој држави и свакако најзначајнији догађај у раној историји хришћанства када се формулишу и обзнанују основни принципи догме и вере, а учење Арија проглашава се за јерес.¹⁰

Неколико деценија после иконе из Корче, 1783. године Константин и Атанас у припрати манастира Ксиропотама на Светој Гори сликају циклус који чине сцене из живота цара Константина.¹¹ Они су у оквиру богатог иконографског програма припрате манастира Ксиропотам скоро идентично поновили композиције и иконографске предлошке са иконе из музеја у Корчи, али овога пута у оквиру два засебна циклуса, једног посвећеног светим Константину и Јелени, а другог Васељенским саборима.

⁹ Г. Острогорски, *Историја Византије*, Београд 1969, 68–69; Р. Радић, *Константин Велики. Надмоћ хришћанства*, Београд 2010, 130–136.

¹⁰ Карташов, *Екуменски сабори*, том први, 70–112; П. И. Малицки, *История на Християнската црква*, том II (313–1054), Софија 1994, 63–72.

¹¹ ΤΣΙΓΑΡΑΣ, 271–273, εικ. 291–293.

Сл. 4 Манастир Ксиропотам, Визија цара Константина 1783.

Fig. 4 Monastery Xsiropotamu, 1783- the Vision of the emperor Constantine of the Holy Cross

Сл. 5 Манастир Ксиропотам, Проналажење часног крста и исказивање његове чудотворне моћи, 1783.

Fig. 5 Monastery Xsiropotamu 1783, the Finding of the Holy Cross and the show of its miraculous powers

Први васељенски сабор насликан је у поткуполном простору приправе, а у средишњем делу композиције насликан је цар Константин на престолу. Испред њега су црквени прелати, епископи и митрополити подељени на две групе – правоверни са његове десне стране и јеретици са леве. У првом плану је представљен онај посебан тренутак када свети Никола замахује десном руком ка јеретику Арију до кога је и свети Спиридон који обема рукама држи опеку из које истовремено излазе пламен и вода.¹²

У непосредној близини наликане су и четири сцене из циклуса о светом цару Константину. Композиција *Константинова визија Часног крста* је изведена у иконографској схеми потпуно идентичној као на икони из Корче, где су представљене две групе војника који марширају у оклопима и са дугачким копљима, а у средини на белом коњу представљен је цар Константин високо подигнуте главе ка небесима где је насликан Часни крст, а иза њега неколико коњаника (сл.4). Следећа сцена из циклуса је *Проналажење Часног Крста и исказивање његове чудотворне моћи*. У горњем делу композиције виде се зидине Јерусалима а испред њих група Јевреја међу којима је и царица Јелена. Она у левој руци држи кратко жезло, док десном указује на Јевреје који носе Часни крст (сл.5). У предњем плану композиције насликано је двоје младих људи који копају и проналазе Часни крст, а затим га полажу на ковчег умрле девојке која потом васкрсава.

Испод ове композиције представљено је *Крштење цара Константина* (сл.6). То је једноставна композиција на којој је насликано неколико особа,

¹² ΤΣΙΓΑΡΑΣ, 270, εικ. 289.

Сл. 6 Манастир Ксиропотам, Крштење цара Константина, 1783.

Fig. 6 Monastery Xiropotamu 1783, Baptisam of the Emperor Constantine

Сл. 7 Манастир Ксиропотам, Уздицање часног крста. 1783.

Fig. 7 monastery Xsiropotamu 1783, the Rise of the Holy Cross

а као средишњи мотив издваја се цар Константин у једној великој писцини, наг до појаса. Цара десном руком благосиља архијереј у белом фелону и омофору, седе косе и дуге седе браде. Иза њега је насликано још неколико мирјана који присуствују овом чину. На жалост, уз представу старог епископа није исписано његово име што отежава његову идентификацију.

Последња композиција овог циклуса јесте *Уздицање Часног крста* испред јерусалимских зидина, где Часни крст придржавају Константин и један његов војник, док царица Јелена подигнутим рукама на њега показује (сл.7). Исти гест чини и стари архијереј седе косе и дуге седе браде, одевен у свечани сакос и представљен одмах иза светог цара Константина. Иза њих су врата града Јерусалима из којих излази неколико младих људи који рукама указују на Часни крст.¹³

¹³ *Ibid*, 272, eik. 293.

Посматрајући циклусе који илуструју живот цара Константина, запажа се подела на две групе сцена. Прву групу би чиниле сцене које су непосредно везане за Константинов живот, а то су: *Визија Часног крста*, *Битка код Милвијског моста*, *Сан светог Константина* и *Крштење Константиново*, а понекад се представља и његово *Успење*. Друга група сцена припада историји, односно циклусу *Проналажења Часног крста* у оквиру кога се уобичајено сликају *Проналажење Часног крста*, *Чудо часног крста* – *васкресење умрле жене* и *Уздизање Часног крста*. Ова историја Часног крста може да буде наративнија и може бити проширена са још неколико сцена који се односе на договор око проналажења Часног крста, односно на епизоде о Јеврејину Јуди – Јуду ваде из бунара, молитва Јудина и проналажење крста, као и Јудино крштење када добија име Киријак, и који затим постаје јерусалимски патријарх.¹⁴ Важна су и запажања појединих истраживача да овај циклус нема строго устаљене сцене, а да сцене немају устаљену иконографију, те стога зографи слободно преносе текст житија у сликани циклус, што се запажа на сачуваним циклусима из поствизантијског периода, а свакако је присутно и у радовима зографа Константина и Атанаса. Међутим, може се закључити да композиције Константинова визија Часног крста и Битка код Милвијског моста, као и представе Првог васељенског сабора и Крштења Константиновог ипак показују једно чврсто иконографско језгро и схему која је скоро идентична и стално се понавља.

Сцене из живота цара Константина у средњовековном византијском и поствизантијском сликарству веома су ретке и обично их налазимо у црквама посвећеним Константину и Јелени, или у црквама посвећеним Часном крсту што је нарочито присутно на периферији византијског света. Најстарији циклуси који илуструју сцене из живота цара Константина, налазе се у средњовековним црквама на Криту и Кипру, где је сачуван и највећи број ових циклуса, али и појединачних композиција са овом темом.¹⁵

На подручју Балкана само неколико цркава има сачуване сцене које су повезане у циклус, а најстаријим се сматра онај с краја XIV века из цркве Светих Константина и Јелене у Охриду и садржи четири сачуване композиција – *Визија цара Константина* и *битка код Милвијског моста*, *Први васељенски сабор*, *Сан цара Константина* и *Крштење (црт. 1)*.¹⁶ Циклус из цркве Св. Николе Дабарског, насликан 1574. година има више сачуваних композиција, и то су: *Константинова визија крста на небу* и *битка код Милвијског моста*, *Јављање светог Петра у сну цару Константину*, *Свети Силвестер пред престолом цара Константина*, *Царица Јелена у*

¹⁴ M. Jenocha, *Exaltation de la sainte croix la cadre de cycles illustratifs d'invention de la saint croix dans la peinture monumentale post-byzantine de la fin du XVe et du XVIe siècle*, Ниш и Византија III, Ниш 2005, 309–318.

¹⁵ A. Stylianos, J. Stylianos, *Some Wall-Paintings of the Second Half of the 15th Century in Cyprus*, Actes du XII congrès international d'études Byzantines, T. III, Beograd 1964, 366; Idem, *The Painted Churches of Cyprus*, London 1985, 200–205, fig. 114–115; M. Jenocha, *op. cit.*, 309–318.

¹⁶ Г. Суботић, *Свети Константин и Јелена у Охриду*, Београд 1971, 84–88.

Сл. 8 манастир Хурез 1694 г., циклус цара Константина

Fig. 8 monastery Hurezi 1694, the cycle of the emperor Constantine

*Јерусалиму тражи место светог крста, три сцене са Јеврејином Јудом и Чудо Часног крста који оживљава умрлу девојку и Уздизање Часног крста.*¹⁷

Поред циклуса које смо већ поменули, осим оних из цркава на Кипру и на Криту, из XV века и са почетка XVI сачувано је неколико циклуса у црквама у Влашкој и Молдавији (цркве у Петрацу и Добровцу), а недавно је објављен и циклус посвећен светом Константину из католикона цркве манастира Хурези из 1694. г. који својим избором сцена и иконографијом заслужује пажњу¹⁸ (сл. 8).

Сцена Константинове визије Часног крста је скоро идентична са истоименом композицијом коју налазимо непун век касније на икони из Корче и у манастиру Ксиропотама. Цар Константин на коњу, неколико војника у његовој пратњи, а високо на небу је крст, а испред њега неколико пешака. На другој половини композиције представљене су сукобљене војске цара Константина и Максенција, односно битка на Милвијском мосту. И остале композиције показују велику сличност са сценама из Ксиропотама. Аутори који су проучавали овај циклус истакли су његову повезаност са посветом храма, као и његов значај за исказивање поли-

¹⁷ С. Радојчић, *Фреска Константинове победе у цркви светог Николе Дабарског*, ГСНД XIX (1938), 90–95; Р. Петровић, *Фреске из Чуда и легенди цара Константина Великог у манастиру Бањи Прибојској из 1574 године*, Ниш и Византија II, Ниш 2004, 353–375; С. Пејић, *Манастир Свети Никола Дабарски*, Београд 2009,

¹⁸ I. Iancovescu, “De nouveau sur le Nouveau Constantin”, in: *Les cultes des saints souverains et des saints guerriers et l’idéologie du pouvoir en Europe Centrale et Orientale. Actes du colloque international (coordoné par Ivan Biliarsky e Radu Păun)*, Bucharest 2007, 252–261; Biserica sf. Împărați in: С. Popa, I Iancovescu, *Mănăstirea Hurezi*, Bucharest 2009, 209–211.

тичке и владарске идеологије влашког војводе Константина Бранковеану.¹⁹ Циклус из манастира Хурези из 1694. садржи пет композиција ислучиво посвећених цару Константину: *Визија Часног крста*, *Битка на Милвијском мосту*, *Крштење цара Константина*, *Константин и Макарије у разговору са Јудејима* и *смрт*, односно *Успење цара Константина*.²⁰

Интересантно је да стари сликарски приручници – Ерминије, па и она Дионисија из Фурне немају упутства, односно препоруке за сликање овог циклуса. Запажа се, међутим, да поједине сцене са царем Константином, самосталне или приказане у оквиру наративних циклуса, имају описе и упутства за њихово сликање. То се, односи на Уздизање Часног крста²¹, композиције Првог васељенског сабора²² или пак на Чуда светог Спиридона (свети Спиридон исцељује цара Константина).²³

Житијни циклуси посвећени цару Константину настали у радионици браће Константина и Атанаса из Корче, заправо су једини досад идентификовани на ширем подручју православног Балкана током XVIII и прве половине XIX века. Поред ових хагиографских циклуса они често сликају Константина и Јелену као појединачне фигуре у црквама и нешто ређе на иконама.

Да континуитет сликања житијних циклуса цара Константина постоји и у уметности друге половине XIX века, доказују и две иконе са неколико сцена из живота овог цара из цркве Светог Благовештења у Прилепа и Свете Богородице у Битољу. (сл.9) Иконе су настале 1855 и 1875, и по иконографским појединостима скоро су идентичне, и на њима су, поред

Сл. 9 икона, св. Константин и Јелена, црква Св. Богородице у Битољу.

Fig.9 Icon, Ss. Constantine and Helen, the church of the Virgin in Bitola, 1875

¹⁹ E. Negrău, *Rulers contributions to the cult of patron saints of Wallachia (14–18 centuries)*, PATRIMONIUM 9 (2011), 137–138, fig. 9; О идеолошким конотацијама циклуса цара Константина и посебно истицање композиције Визије и Победе Константина у Влашко-молдавским црквама у функцији владарске идеологије, cf. R. Tergun, *La Vision de Constantin de Grand dans le narthex de l'église sainte-croix de Pătrăuți en Moldavie*, Ниш и Византија XII, Ниш 2014, 399-407, fig. 4.

²⁰ Biserica sf. Împărați in: С. Попа, I. Iancovescu, *op. cit.*, 209–211.

²¹ М. Медић, *Стари сликарски приручници*, том III, Ерминија о сликарским вештинама Дионисија из Фурне, Београд 2005, 445.

²² *Ibid*, 435.

²³ *Ibid*, 457–459.

Сл. 10
Икона, св.
Константин
и Јелена,
црква Свете
Богородице у
Битољу, 1875.

Fig. 10
icon sts.
Constantine
and Helen,
the church of
the Virgin in
Bitola, 1875.

Сл. 11 Визија
Часног
крста, икона,
црква Свете
Богородице у
Битољу, 1875.

Fig. 11 the
Vision of the
Holy Cross,
icon church
of the Virgin
1875, Bitola

стојећих фигура Константина и Јелене који доминирају иконом, у доњем делу, у посебно издвојеним пољима насликане три композиције: *Визија Часног крста*, *Јављање апостола Петра и Павла у сну цару Константину* и *Крштење Константиново*.²⁴ (сл.10-12) Избор житијних сцена је занимљив, а неке од тих сцена су веома ретко сликане у поствизантијској уметности. То се пре свега односи на композицију Јављање апостола Петра и Павла у сну болесном цару Константину, и догађај је који непосредно претходи царевом крштењу. Ова, може се рећи, легенда, у већини редакција *Vita Constantini* уопште није забележена. У текстовима где је овај догађај ипак описан, говори се да је Константин оболео од лепре а његови лекари и поред свих напора које су чинили, нису могли пронаћи лек.

²⁴ С. Цветковски, *Сликаните претстави на свети Константин и Елена во иконописот од времето на Преродбата*, PATRIMONIUM 11 (2013), 267–270, сл. 1–5.

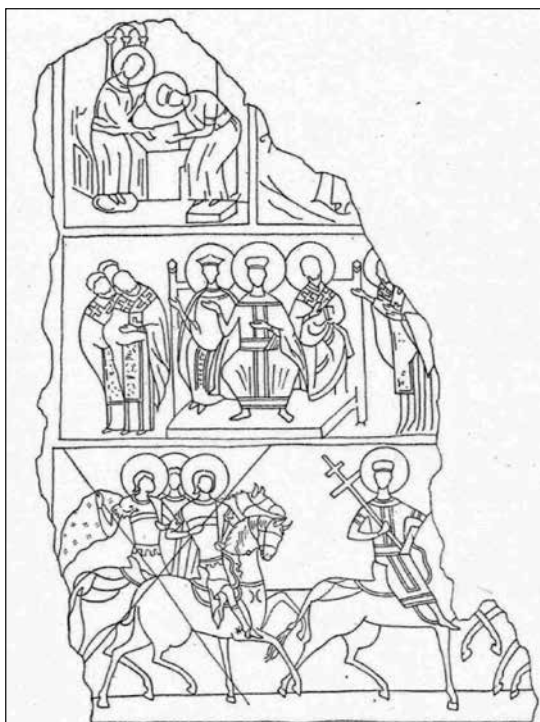
Сл. 12 Јављање апостола Петра и Павла у сну цару Константину, икона, црква Свете Богородице у Битољу, 1875.

Fig. 12 the calling of the apostles Peter and Paul to the emperor Constantine in his dream, icon church of the Virgin 1875, Bitola

П. 1 црква Свети Константин и Јелена у Охриду, крај XIV века, остаци циклуса светог Константина (према Г. Суботићу)

П. 1 church of the Ss. Constantine and Helen in Ohrid, end of the XIV century, remains of the cycle of the emperor Constantine (acc. to G. Subotić)

На крају су болесном цару предложили, уз савет паганских свештеника, да се окупа у крви малолетних дечака и беба. Он је то одбио, а исте вечери су се у сну цару јавила двојица светих апостола Петар и Павле, величајући његово милосрђе које је испољио према малолетним дечацима и није их погубио, упркос савету лекара и свештеника. Апостоли препоручују цару да се састане са епископом цркве који ће му показати пут спасења и указати му на исцелитељску купку и бању која ће га излечити телесно, а душу

му припремити за спасење. Цар се пробудио у страху и следећег дана је тражио од епископа да му покаже иконе светитеља на којима је препознао свете апостоле. Након овог се Константин 337, пред саму смрт крстио и примио хришћанство од епископа Евсевија из Никомедије.²⁵ Блиска овој сцени, јесте старија композиција из приправе цркве Светог Николе у Бањи Прибојској из 1574 године.²⁶

Константин и Атанас Зограф из Корче, били су једина зографска скупина која је сликала житијни циклус цара Константина током XVIII века. Напоредно са овим, појединачне представе св. Константина и његове мајке Јелене су далеко бројније не само у делу ових зографа него и много шире у уметности тог доба што управо говори о снази култа и неговању традиције поштовања првог хришћанског владара скоро до самог почетка XX stoleћа.

Sašo Cvetkovski

THE HAGIOGRAPHICAL CYCLE AT THE WALL PAINTINGS OF THE BROTHERS
CONSTANTINE AND ATHANAS FROM KORČE

In this article the attention is focused on the painted hagiographical cycle of Emperor Constantine in the frescoes of the late middle ages, the XVIII and the XIX century. At the heart of the interests are the works created at the workshop of the brothers Constantine and Athanas from Korča, who in their zograf opus depicted the compositions and cycles of the Vita Constantini, completely dedicated to the life of the Emperor Constantine.

First, the one remarkable icon from 1765 that under the patronage of St. Constantine was donated to the church of the Virgin „Theotokos „ in Cyprus on which two compositions are depicted from the Vita Constantini- the First Ecumenical Council and Vision of the Holy Cross before the conflict with Maxencius at the Milvian bridge at 312th year.

Twenty years later, these fresco painters in the narthex of the monastery Ksiropotamu on Holy Mt Athos painted somewhat wider cycle dedicated to the Emperor Constantine, as well as the history of the finding of the Holy Cross in Jerusalem.

Within this cycle they painted a vision of the Holy Cross of the Emperor Constantine, whose iconography is identical to the representations of the same composition of the icon at Korča. Except this composition, also they painted the finding of the Holy Cross and the expression of its miraculous powers and the Baptism of the Emperor Constantine.

The text also states the recently published painted cycle of Emperor Constantine from the monastery Hurezi (1694), from the time of the rule of the Vlahian Duke Constantine Brankovani, which contains surprising amount of iconographic similarities with the cycle painted in the monastery Ksiropotamu.

In the end, as a sort of continuity in the presentation of the Vita Constantini at the art of the second half of the XIX century, we note few scenes from the two identical icons of Constantine and Helen with the Vitae from the church of the Annunciation in Prilep from 1855 and the church of the Virgin in Bitola, from the 1875.

Especially is analyzed the scene of the appearance of the Apostles Peter and Paul in the dream of the Emperor Constantine.

²⁵ Радић, *op. cit.*, 149–152.

²⁶ Петровић, *op. cit.*, 357–358; Пејић, *op. cit.*, 169, 247, сх. 14.